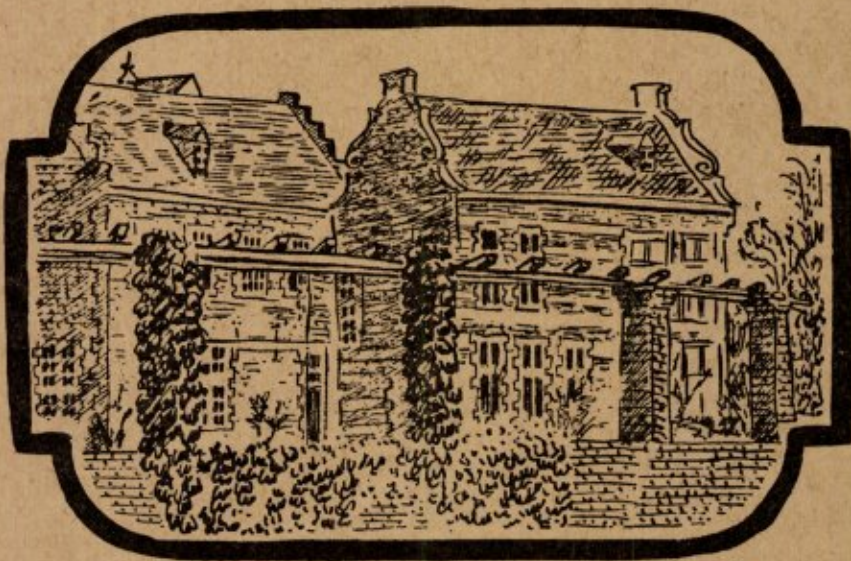

NATUUR- HISTORISCH MAANDBLAD

ORGAAN VAN HET
NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP IN LIMBURG

HOTEL - RESTAURANT

BELLEVUE

VAALS

TELEF. K 4454-234

HOOGST GELEGEN HOTEL IN NEDERLAND

MODERN COMFORT

VERKOOP
VAN ALLE SOORTEN
OPGEZETTE DIEREN
VOOR SCHOLEN, MUSEA enz.

JO BOUTEN

★
NATUUR HIST. INRICHTING
GENOOYERLAAN C 307 - VELDEN

VACANT

ATELIER VOOR HET

PREPAREREN

VAN

VOGELS EN ZOOGDIEREN

VERZAMELINGEN VOOR
SCHOOL EN HUIS

LEPIDOPTEREN
COLEOPTEREN
MINERALEN
GESTEENTEN

FOSSIELEN
MOLLUSKEN
EMBRYONEN
SPIRITUSPREPARATEN

PREPARATEURSGEREEDSCHAPPEN
GLASOGEN - INSECTENSPELDEN

D. J. KIENJET
HOOLSTRAAT 8 BEEK (LIMBURG)

NIEUWE EN OUDE

Natuurwetenschappelijke BOEKEN

Speciaal:
ENTOMOLOGIE
ZOOLOGIE
BOTANIE

leveren op zeer gemakkelijke voorwaarden

GOECKE & EVERS

Uitgeverij-Boekhandel en Antiquariaat voor
Natuurwetenschappelijke Litteratuur

VON BECKERATHPLATZ 9
KREFELD - DUITSLAND

CATALOGI WORDEN OP AANVRAAG EN ONDER
OPGAAF VAN STUDIEGEBIED GRATIS TOEGEZONDEN

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

REDACTIE: R. Geurts, Echt. Dr W. Minis-van de Geyn, Maastricht, C. Willemse, Eygelshoven. **Hoofdredacteur:** P. J. van Nieuwenhoven, Bataviaplantsoen 7, Maastricht.

Voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap:
C. Willemse, Eygelshoven.

Secretaris: Dr E. M. Kruytzer, Bosquetplein 7, Maastricht.

Penningmeester: P. Wassenberg, Hertogsingel 87 A, giro 125366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht. Tel. K 4400—4174.

Lidmaatschap f 5.00 per jaar. Het **Maandblad** wordt aan alle leden gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 7.50 per jaar. Afzonderlijke nummers voor niet-leden f 0,75, voor leden f 0.50. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging van de maandvergaderingen, p. 105. — Excursie naar de grotten van de Paters Jesuiten, p. 105. — **Fr. Rondagh.** Comité van vogelbescherming uit het — **J. H. H. de Haan.** De Turkse Tortel, *Streptopelia C. Willemse.* Een voor de Nederlandse fauna nieuwe vorm van *Metrioptera brachyptera* L., p. 111.

**AANKONDIGING
VAN DE MAANDVERGADERINGEN**
te Maastricht op Woensdag 6 Januari om 19 uur in het Museum.
Lezing van de heer P. A. A. Loof, biol. cand. te Amsterdam, over *De Oriëntatie van Vleermuizen, te Heerlen op Woensdag 13 Januari om 19 uur in de R. K. H. B. S.*

CONTRIBUTIE 1954.

De penningmeester verzoekt de leden beleefd doch dringend, de contributie voor 1954, ten bedrage van f 5.—, zo spoedig mogelijk te willen voldoen door overschrijving op giro no. 125366, ten name van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg te Maastricht.

U bespaart hem daardoor veel tijd en moeite, en uzelf geld!

NIEUWE LEDEN.

J. M. H. J. Gadiot, Prinses Marijkestraat 5, Heerlen.

M. Meyer, Hoge Kanaaldijk 14, Maastricht.

EXCURSIE NAAR DE GROTEN VAN DE PATERS JESUITEN

te Neer-Canne, op Zaterdag 9 Januari 1954. Verzamelen aan de ingang — vlak bij het Kasteel Neer-Canne — om 15.00 uur. Men kan gebruik maken van een busdienst van de Belgische Spoorwegen naar Tongeren. Ver-

trek van Station Maastricht om 14.00 uur. Uitstappen aan de grens. Men kan ook reizen met bus 4 van de Stadsdienst, tot aan het Cannerplein, en verder lopen langs de Cannerweg (± 3 Km).

Deelnemers worden verzocht, zich op te geven aan het Museum vóór Donderdag 7 Januari.

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN te Maastricht op Woensdag 4 November 1953.

Aanwezig de dames: Minis-van de Geyn, Smeets, Zr M. Christilla, Zr M. Juliette, Berendschot, en de heren: Willemse, van Rumelen, Kruytzer, van Noorden, Nijst, Bingen, Wijsen, Bouchoms, Gregoire, Nulens, Maessen, Br. Julianus, Paping, Onstenk, Mommers, van Nieuwenhoven, Stevens, Br. Maurentius, Leysen, Willemse, Genemans, Geytenbeek, Wasenberg en Beaulen.

De voorzitter, dokter Willemse, geeft na de opening het woord aan de conservator, de heer Kruytzer. Deze heeft van de heer W. C. van Heurn uit Wilp (Gelderland) voor het Museum ontvangen een zeer jeugdig exemplaar van een miljoenpoot, *Polydesmus complanatus angustior*, gedetermineerd door Dr L. van der Hammen uit Leiden. Daar van de 5 exemplaren, die de heer van Heurn bezit, er vier in molennesten gevonden zijn, kan dit wellicht een aanleiding zijn ook in Limburg de nesten er eens op na te zien.

Verder heeft de conservator van de heer W. Felder uit Vijlen ontvangen een oölietische

Jura-kalksteen, gevonden op het hoogterras in het Savelsbos te Gronsveld.

Dokter Willemse toont een half volwassen exemplaar van de bruine kikker, *Rana temporaria*, gevangen in de vijver van Ehrenstein te

Halfvolwassen bruine kikker, *Rana temporaria*, met staart.

Kerkrade. Dit dier bezit nog een complete staart, zo lang als het lichaam zelf! De heer van Nieuwenhoven maakt melding van een vlucht van meer dan 600 kraanvogels, gezien boven Maastricht op 24 October 1953 om 11.30 uur. Vlieg-richting N.-Z. Op 25 October werden er hier nog 150 gezien, bovendien op diezelfde datum 200 in het Geuldal bij Epen, en op 1 November 60 bij Houthem.

Daarna brengt de heer Kruytzer ter sprake het al of niet oprichten van een natuurbeschermingswacht voor Maastricht en omgeving. Het doel hiervan is aan de leden bekend. Dr J. H. van Burkom, de hoofdleider van de Natuurbeschermingswachten in Nederland, heeft een bezoek gebracht aan Burgemeester en Wethouders te Maastricht om te pleiten voor de oprichting te Maastricht. B. en W. hebben hem de raad gegeven, zich tot ons te wenden, daar dergelijke zaken niet van hogerhand moeten worden opgelegd! De heer Kruytzer vraagt nu aan de leden of ze het noodzakelijk of gewenst achten, dat in Maastricht een natuurwacht tot stand komt; zo ja, wie er dan aan wil deelnemen.

De heer Mommers acht een natuurwacht in Maastricht niet noodzakelijk, zelfs ongewenst; men moet het grote publiek niet attent maken op bepaalde terreinen. Ook de heer van Rum-

melen is tegenstander om dezelfde reden. Wel geeft hij altijd persoonlijk een reprimandé, wanneer hij het maken van vernielingen of beschadigingen constateert. Hij wekt alle leden op, dit eveneens te doen. De heer Gregoire is zelf natuurwachter geweest en is uit ervaring tegenstander geworden.

19 van de 29 aanwezigen verklaren zich door stemming tegen het voorstel tot oprichting van een natuurwacht. De heer Kruytzer noemt dan nog de mogelijkheid van wachtlopen in de parken. De heer Onstenk deelt mede, dat de parkwachters in Maastricht uitgelachen worden, omdat ze toch geen bevoegdheid hebben tot bekeuren. Het meeste kwaad wordt verricht in het park, dat kan worden afgesloten. Eenmaal achter het gesloten hek, kan men door het ontbreken van toezicht en verlichting roven en vernielen wat men wil! Hij stelt voor aan B. en W. te adviseren dit park open te laten en te verlichten. De heer Nijst is zelf parkwachter geweest! Hij betoogt, dat men bij de jeugd met zachtheid meer bereiken kan, dan met straf. Hij zocht de onderwijzer op, of de ouders, wanneer hij een jongen betrapt had en ging pas in het uiterste geval naar de politie. Broeder Julianus is van mening, dat goede resultaten kunnen worden bereikt door de jeugd op de scholen te bewerken. B. en W. zouden hier elk voorjaar het onderwijzend personeel in een circulaire op kunnen wijzen, zoals dit ook in Nijmegen bijvoorbeeld gebeurt.

De vergadering besluit, het bestuur te verzoeken het oordeel van de heer van der Hoogt te vragen en daarna eventueel een advies in deze zin aan B. en W. te doen toekomen.

te Heerlen op Woensdag 11 November 1953.

Aanwezig de dames: Jongmans en Janssen, en de heren: van Rummelen, Sterken, Collin, van Velsen, Br. Arnoud, Coonen, Dijkstra en Mientjes.

Mej. Jongmans vestigt de aandacht op de afdeling van de Cannerberg, waarin door de Paters Jezuiten tal van merkwaardige afbeeldingen en beeldhouwwerken zijn aangebracht. Zij geeft het houden van een excursie naar deze grot in overweging. (Zie voor deze afbeeldingen o.a. de Katholieke Illustratie van 31 Juli 1953, no. 31). Dr Dijkstra bespreekt de ademgedragingen van vissen in water, waarin mengsels van zuurstof en koolzuur in ver-

schillende verhoudingen voorkomen. Broeder Arnoud geeft een korte beschrijving van de bouw- en levenswijze van *Asellus aquaticus*, de waterpissebed. Verder deelt hij mede, dat hij thans reeds 10 vindplaatsen kent van *Niphargus spec.*: Eys-Wittem (2 pl.), Terziet (1 pl.), Etenaken (1 pl.), Mechelen (2 pl.), Cottessen (1 pl.), Vijlen (3 pl.).

te Maastricht op Woensdag 2 December 1953.

Aanwezig de dames: Willemse-Widdershoven, Smeets, Sterken, Sniekers, Kemp-Dassen, van Doorn-Brunschot, Muskens, Zr M. Christella, Zr M. Juliette, Chambille, Berendschot, en de heren Willemse, van Rummelen, Kruytzer, van Sonderen, Sterken, Willems, Willemse, Nijst, Ruland, Onstenk, Maessen, Sniekers, Koelmans, Wassenberg, Stevens, Kemp, Br. Maurentius, Broeder Julianus, Broeder Jeroen, Broeder Modestus, van Doorn, Gregoire, Beaulen, Genemans, Sondeyker, Gorgels, Willemse, van Nieuwenhoven, Wijsen.

De conservator, de heer Kruytzer, laat aan de vergadering de 7 Mosasaurus-wervels zien, die hij in de afgelopen maand van de Kalkmergelmaatschappij St Pietersberg N.V. ontvangen heeft. Spreker dankt de heer W. E. H. Janssen, de directeur der Maatschappij, voor dit waardevol geschenk en het personeel voor de zorg, waarmede het deze fossielen verzameld heeft. Voorlopig is het werk op de vindplaats stilgelegd. *Ir. van Schaik* was zo vriendelijk de conservator opmerkzaam te maken op het volgende: de vindplaats van deze fossielen ligt in hetzelfde gebied van de St Pietersberg, waar in 1770 door Hoffmann de beroemde Mosasaurus-kop werd gevonden; er bestaat namelijk in het kaartenarchief van de Generale Staf te Parijs een tekening van een gedeelte van de St Pietersberg, waarop de vindplaats van de schedel aangegeven staat. Deze kaart is door de heer van Schaik gefotografeerd en men vindt er een reproductie van in het boek „De St Pietersberg” van 1938 (blz. 107). Ter plaatse zal nog een nader onderzoek worden ingesteld. Van Broeder Arnoud ontving het Museum enige landpissebedden (*Isopoda*), namelijk *Oniscus asellus* L., *Legidium hypnorum* Cuv., *Platyarthrus hoffmannseygi* Brandt, *Philoscia muscorum* Scop., *Porcellio spinicornis* Say. en *P. scaber* Latr.

Hierna hield de heer van Nieuwenhoven zijn

aangekondigde lezing. Aan het oude dieren-epos ging hij snel voorbij. Hierin treden mensen op „vermomd” als dieren, die zich immers van de menselijke taal bedienen. Hij heeft er geen bezwaar tegen, dat de dieren zich mensachtig uiten, vooral niet in de boeken voor de jeugd, die immers aangepast moeten zijn aan het bevattingsvermogen van het kind. Hij refereert in dit verband boeken van *Vader Bever* (Piek en Martijn), *Tinbergen* (Klieuw), *Kokko* (Illusia op aarde), *Löns* (Mummelman), *Lagerlöf* (Niels Holgersson's wonderbare reis). Hierin wordt het leven van een dier vaak zeer poëtisch beschreven, zonder dat nu direct de bedoeling aanwezig is de dieren op biologisch juiste wijze te laten „spreken”. Fouten signaleert hij in boeken van *Elsendoorn* (Ruuntje), *Kuylman* (Ulk), *Vader Bever* (Martijn), waarin de dieren vaak gedreven worden door menselijk overleg of in het bezit zijn van een menselijk waarnemingsvermogen. Als goede voorbeelden noemt hij de boeken van *Casteret* (Myo) en *Engelhard de Witt* (Kwiek), waarin getracht wordt het dier op zijn eigen wijze zijn waarnemingen te laten verwerken.

De „dierentaal” is gecodeerd en aangeboren, zowel voor het dier, dat iets mede te delen heeft als voor de „luisteraar”. Dit wordt door de inleider duidelijk gemaakt met verhalen van *Lorenz* (Tiergeschichten). Het „spreken” van papegaaien, kraaien en andere vogels, het zogenaamde spotten, heeft niets met deze code te maken. Dit is een rijtje klanken, dat het dier produceert, nadat het een bepaalde waarneming heeft gedaan, een z.g. voorwaardelijke reflex, en dus aangeleerd. Uit *Hagen* (Erk), *Long* (Een broertje van de beer), *Tinbergen* (Kwiek) en vooral uit *Lorenz* (Tiergeschichten) werd dit gegeven tenslotte toegelicht.

COMITE VAN VOGELBESCHERMING
UIT HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP
JAARVERSLAG 1952.

A. Samenstelling.

Op 31 December 1952 was het Comité als volgt samengesteld:

M. Mommers, Voorzitter
Fr. Rondagh, Secretaris-Penningmeester
Dr G. Panhuysen, K. Stevens, J. Schoenmakers,
W. Otten, P. Wassenberg, Cl. Stols en W. G. C. Onstenk, leden.

B. Propaganda en Voorlichting.

Uit de provincie en meer speciaal uit de stad Maastricht werden aan vele vragenstellers inlichtingen verstrekt betreffende het doel en streven van ons Comité, vogelliteratuur, voeding aan de vogels gedurende de wintermaanden en aan jagers meer speciaal over aangelegenheden betreffende jacht.

Van de zijde van de politie werd meerdere malen advies ingewonnen over diverse in beslag genomen vogels, terwijl voor het Kantongerecht te Maastricht een enkele maal een verklaring werd afgelegd over in beslag genomen Japanse nachtegalen.

Met de dienst Gemeentewerken te Maastricht werd nader overeengekomen dat de kosten voor onderhoud en herstel der voedertafels door deze dienst zullen worden gedragen.

Oorspronkelijk lag het in de bedoeling deze voedertafels alleen gedurende de wintermaanden te plaatsen, doch bij nader inzien leek het beter deze tafels het gehele jaar door te laten staan. Onnodige kosten voor het opruimen en het herplaatsen, benevens de daarmee gepaard gaande kansen op beschadigingen kunnen hierdoor worden voorkomen.

Op de in September 1952 ten huize van Dr Panhuysen gehouden vergadering werd met algemene stemmen het besluit genomen, dat ook buitenstaanders lid van ons Comité kunnen worden echter onder speciale voorwaarde dat men lid is van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Met het buitenland werd evenals voorgaande jaren nauw contact onderhouden.

Enkele malen werd door middel van de pers voorlichting op het gebied der vogelbescherming gegeven, terwijl ook de Regionale Omroep Zuid een enkele maal zijn diensten heeft aangeboden.

C. Wintervoeding.

Evenals in de winter 1951-1952 verleende de Vereniging Dierenpark gedurende de winter 1952-1953 haar volle medewerking en waren de voedertafels alle dagen opnieuw van voeder voorzien.

D. Nestkastencultuur.

De nestkasten welke te hoog waren opgehangen en veelal onbewoond waren, werden in samenwerking met de plantsoendienst op gewenste hoogte gebracht.

Uit de in Juli 1952 gehouden nestkastencon-

trole bleek echter opnieuw, dat een groot gedeelte niet bewoond werd.

Er is toen opnieuw besloten, die nestkasten welke onbewoond waren naar andere parken over te brengen. Dit heeft intussen plaats gehad, waardoor thans ook nestkasten zijn aangebracht in het Aldenhof- en Waldeckpark.

E. Diversen.

Met het geven van adviezen en het blijven verstreken van inlichtingen over vogelbeschermingsproblemen zal ons Comité blijven voortgaan.

Verder zal getracht worden nauwer contact met de burgemeesters van diverse kleinere gemeenten tot stand te brengen, dit met het oog op het afgeven van G-vergunningen.

Ook met de heren jagers zal opnieuw contact worden opgenomen.

F. Besluit.

Rest ons nog een woord van dank te richten tot allen die ons in ons werk met raad en daad hebben bijgestaan, speciaal het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, de Vereniging Dierenpark en de dienst van Gemeentewerken (afd. Plantsoenen) te Maastricht.

Fr. Rondagh.

**DE TURKSE TORTEL,
STREPTOPELIA DECAOCTO DECAOCTO FRIV.
BROEDVOGEL IN WEERT.**

door J.H.H. DE HAAN, Weert

Een heer te Weert, die een gedegen kennis bezit van onze inlandse duivensoorten, maakte er mij in 1952 op attent, dat in het centrum van de stad Weert, nabij het gebouwen-complex van een onderwijs-inrichting, duiven broedden, welke zich in menig opzicht anders gedroegen, dan de hem tot dusverre bekende soorten. Aangezien mijn bezigheden mij dagelijks in de nabijheid van deze broedplaats brachten, was dit ook voor mij niet onopgemerkt gebleven. Aan de hand van inmiddels omtrent het doordringen van de Turkse tortels naar West-Europa gedane publicaties, werd het mij steeds duidelijker, dat we hier met deze duiven te doen hadden. Intussen werd voortgegaan met het observeren der vogels en daaruit werd dan ook ten slotte de absolute zekerheid omtrent de soort verkregen.

Volgens Dr G. Steinbacher in „Ornitho-

logische Mitteilungen" van Maart 1949 werd de Turkse tortel, die eertijds haar broedplaatsen in de Balkan en Voor-Azië had, voor het eerst in 1946 in Duitsland waargenomen en wel in Februari van dat jaar in Augsburg. In Hongarije werden de eerste broedparen in 1932 aangetroffen. Sedert omstreeks 1938 broedden ze in Slowakije en sinds 1945 in Weenen.

Omtrent het voorkomen van de Turkse tortel in Nederland werden zowel in *Ardea* als in *Limosa* mededelingen gedaan. Door dhr. W. H. B i e r m a n werd in *Ardea* 1950 pag. 162 voor het eerst melding gemaakt van het aantreffen dezer duiven in Nederland en wel bij Hulshorst op 18 September 1950, terwijl ze dat jaar evenals in 1951 en 1952 vermoedelijk in Oldebroek hebben gebroed. Door dhr. V a n d e n B r i n k werd op 4 en 5 April 1951 telkens één exemplaar waargenomen te Musselkanaal. Evenzo aldaar waarnemingen in Mei 1952. In dat jaar hebben ze ook waarschijnlijk in Amersfoort gebroed waar op 24 November 1952 24 exemplaren werden gezien. (*Limosa* Jrg. 25, 1952).

Ardea Jrg. 40, 1952 bevat op pag. 98 een foto van twee exemplaren dezer soort uit Harderwijk, 6 Mei 1952; *Limosa* Jrg. 25, 1952 pag. 164 een foto van een exemplaar te Hierden, waar op 27 Juli 1952 een paartje werd waargenomen.

In diverse publicaties wordt gewezen op de grote overeenkomst tussen de Turkse tortel en de bij duivenhouders welbekende lachduif, *Streptopelia risoria* L., van welke laatste soort uit gevangenschap ontsnapte exemplaren zich hier en daar in het wild hebben weten te handhaven. De grote gelijkenis tussen deze beide soorten maakt, afgezien van het verschil in het geproduceerde geluid, een juiste determinatie in de vrije natuur inderdaad niet steeds even gemakkelijk. In haar vederkleed kenmerkt de Turkse tortel zich onder meer door een opvallend lange staart, door de donkere buitenvlag der buitenste staartveren, die bij de lachduif wit is, en de donkere partijen der onderstaartdekveren.

In de vroege lente van 1952 werden aanvankelijk enkele Turkse tortels te Weert waargenomen op de binnenplaats van een ander scholencomplex, waar zich hoge bomen bevinden.

Nu heeft deze duivensoort de hebbelijkheid om zich van de vroege morgen tot de late avond te uiten in een uitzonderlijk, soms nogal aanhoudend gekoer, drietonig klinkend als roekroe-

goe. Dit houdt niet alleen een soortenkenmerk in zich, maar schijnt ook wel enige eisen te stellen aan het gemoed van nerveuze mensen, die in de nabijheid leven. Men moet dit echter niet overdrijven, want men raakt er zeer spoedig aan gewend. Of het daar op die binnenplaats naar kruiddamp rook, of dat op andere wijze iets aan de gastvrijheid te hunnen opzichte haperde, wil ik hier in het midden laten. Al vrij spoedig trokken deze vogels daar weg. Ze vestigden zich toen in de tuinen van een andere zeer nabij gelegen onderwijs-inrichting, waarvan in feite hier in dit artikel nagenoeg uitsluitend sprake is en waar ze in hoge kastanjabomen gingen nestelen.

Sindsdien klonk in de broedtijd geregeld de baltszang van de doffers over die omgeving. Nagenoeg dagelijks zag ik deze vogels in hun baltsvlucht vrij snel steil omhoog boven het gebouwen-complex uitvliegen, om dan in een glijvlucht, met gespreide staart naar dak of bomen terug te keren. Ook de antenne van een televisie-installatie boven een der huizen in de stad was in de zomer van 1952 voor een der doffers een welkome plaats, om in de vroege morgenuren al zijn pas tot ontwakking gekomen energie in een uitbundig gekoer te ontplooiën.

Het viel op, dat de Turkse tortels onder de betreffende nestbomen vrijwel nooit op de grond kwamen, hoewel ze toch wel vroeg in de morgen in een in de nabijheid gelegen tuin werden opgemerkt. Ten slotte bleek, dat zij gingen fou-rageren in het kippenhok van een boerderij, welke een flink eind buiten de stad is gelegen en waarvoor ze zich telkens ongeveer 1½ km. moesten verplaatsen. Er liggen daar meerdere boerderijen bij elkaar, doch ze bezochten steeds hetzelfde hoenderhok, en wel in hoofdzaak in de vroege morgen, en dan namen ze relatief weinig voedsel tot zich. Men heeft ze ook voedselzoekend gezien bij een stroverwerkende fabriek, langs het dagelijks door hen tussen broeden voedselplaats af te leggen traject.

Wanneer deze duiven naar de grond komen, verraden ze aanvankelijk niet, dat ze daartoe voornemens zijn, doch plotseling komen ze bijna loodrecht van hun meestal vrij hoge zitplaats naar beneden. Opvallend is het ook, dat ze bij het neerstrijken, onmiddellijk nadat ze de vleugels hebben dicht geslagen, bijna steeds even de staart langzaam opwippen en deze daarna weer omlaag laten gaan, hetgeen mogelijk wel voor

deze soort karakteristiek is, daar dit bij andere duivensoorten niet waar te nemen is.

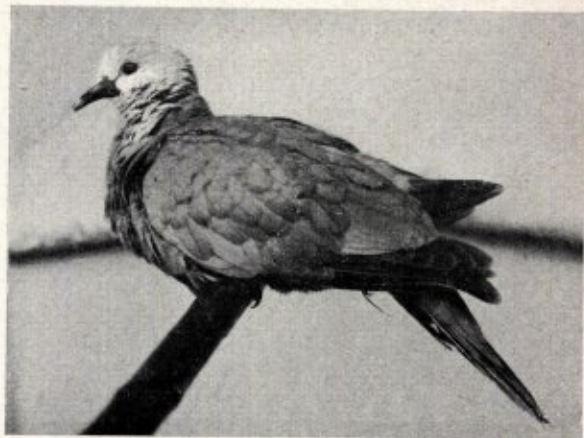
Tonen deze vogels enerzijds een grote behoedzaamheid, die in hun veilig gekozen nestplaats en hun verblijf in de toppen der bomen en op de hoge daken in de omgeving der broedplaats tot uitdrukking komt, anderzijds zag ik bv. op 13 April 1953, op de singels der stad een paartje in een conifeer zitten op hoogstens 2½ m. hoogte, terwijl op enkele meters afstand het zeer intensieve doorgaand verkeer passeerde. Vermeldenswaard is ook, dat in de broedtijd een mannetje de nacht doorbracht in een tamelijk beschut staande pereboom buiten bedoeld school-complex, welke slaapplek hij reeds betrekkelijk vroeg in de avond betrok.

Geschiedde dit zo in 1952, ook in het voorjaar 1953 herhaalde zich dit. Medio April 1953 waren er weer drie paren aanwezig. De doffers waren door hun baltsvluchten en hun gekoer, in solozang of duet, het gemakkelijkst waarneembaar, zodat de controle op hun aanwezigheid doorgaans niet moeilijk was. Voor zover controleerbaar is, zijn hier te Weert in 1953 meer dan 20 exemplaren geweest.

Te Molenbeersel (België) zag ik op een boerderij, welke 200 m. over de grens is gelegen, 8 km. Zuidelijk van Weert, een exemplaar van de Turkse tortel ♂, hetwelk daar in het najaar van 1952 was gevangen. Waarschijnlijk is dit het eerste voor België bekende exemplaar. Ook hier kwam de vogel iedere morgen heel vroeg en ook 's avonds in een kippenhok voedsel zoeken en werd daar met een net verschalkt. Men had onmiddellijk gezien, dat men niet met een gewone lachduif te doen had. Vooral de langere staart „als van een koekoek” en de forsere gestalte was direct opgevallen.

Men heeft dit exemplaar nog eens voor mij uit de volière gehaald, zodat ik in de gelegenheid ben geweest het dier goed te onderzoeken, waarbij ik het ter plaatse ten overvloede nog eens heb vergeleken met de gekleurde plaat in „Ornithologische Mitteilungen” van April 1951. Hoewel de staart tengevolge van de rusteloosheid van het dier gehavend was, viel toch aan de juistheid der determinatie niet te tornen.

Dit mannetje ontpopte zich in zijn gevangenschap als een verwoede vechtersbaas. Een lachduif mannetje, dat hem aanvankelijk gezelschap hield, heeft men in een andere volière moeten onderbrengen. Maar ook te Weert speelde zich

Jonge Turkse Tortel.
Weert, 8 Juni 1953. Foto de Haan.

in de broedtijd tussen de ♂ ♂ heftige tonelen af. Mogelijk dat deze onverdraagzaamheid tijdens de broedtijd een snellere verspreiding bevordert. De duif uit Molenbeersel zal wel oorspronkelijk tot de populatie van Weert behoord hebben en is dan waarschijnlijk na de broedperiode verder in de omgeving uitgevlogen.

Op 22 Juli 1953 zag ik verder ook nog een paartje Turkse tortels te Hanau (D). Ze zaten daar op de grens van het bewoonde stadsdeel en een vrij uitgestrekt ruine-gebied, waartussen ze steeds samen op en neer vlogen.

De jonge vogels zijn duidelijk donkerder van kleur dan de oude en worden eerst geleidelijk aan lichter. Een foto welke ik van een nog niet vluchtige jonge vogel te Weert heb gemaakt, is hierbij gereproduceerd. (fig. 1).

Nadat in 1953 de laatste jongen waren uitgevlogen, hielden de vogels zich nog geruimen tijd in de buurt van de nestplaats op.

In de mooie na-zomer van 1953 kon men soms nog een paartje op het dak der school in de zon zien zitten. Het koeren was inmiddels geleidelijk aan minder geworden en op 21 October hoorde en zag ik ze daar voor het laatst. Naderhand werden ze nog gezien aan het andere einde van de stad waar ze zich met een zestal bij elkaar in de zon zaten te koesteren. De dieren hadden zich dus weer tot een kleine vlucht samengevoegd, om vermoedelijk zo gezamenlijk de wintermaanden door te brengen. Intussen zien we weer met belangstelling uit, of het voorjaar 1954 hen weer naar hun vertrouwde broedplaats zal doen terugkeren.

EEN VOOR DE NEDERLANDSE FAUNA NIEUWE
VORM VAN METRIOPTERA BRACHYPTERA L.

door C. WILLEMSE, Eygelshoven

Tijdens een entomologische excursie op 24 September 1953 in de omgeving van Lunteren (Veluwe) werd door mijn echtgenote een zeer goede vangst gedaan. Het betrof de langvleugelige vorm van de sabelsprinkhaan, *Metrioptera brachyptera* L., bekend als *forma marginata* Thunberg en door deze in 1815 als zelfstandige soort (*Locusta marginata*, p. 283) beschreven, echter zonder nadere vindplaats.

Deze vorm werd door Stål (1874, p. III) van Zweden beschreven als *Platypleis brachyptera* var. *macroptera* en door Bey-Bienko (1926, p. 3) nogmaals als zelfstandige soort benoemd, (*Metrioptera insignata*) maar door Tarbinsky (1932, p. 191) herkend als synoniem met de *forma marginata* van Thunberg.

Bij deze vorm reiken de voor- en achtervleugels tot aan de top der achterdijen, terwijl deze vleugels normaal kort zijn en maar even voorbij de basis der achterdij reiken. Het topgedeelte van de voorvleugel is hierbij breed en afgerond. Deze vorm komt, voor zover ik heb kunnen nagaan, in de literatuur, voor in Finland, Zweden (Skåne, Småland, Oland, Dalsland), Duitsland (Bayrische Wald op een hoogte van 1200—2000 M. op vochtige weilanden, werd ook enkele keren op licht gevangen), Frankrijk (Bagnols-de-l'Orne in Normandië), Oostenrijk (Frankenfels, Hermannskogel bij Weenen, Süd-Tirol), Hongarije (Csorba See in de Hoge Tatra), Rusland (Amur gebied) en Midden Siberië (Kazatshinskoije in de prov. Enissei).

Het betreft hier bijna steeds een enkele vondst. Gezien deze weinige vondsten van een vrij algemeen voorkomende soort, blijkt hieruit wel dat deze vorm uitermate zeldzaam moet zijn.

Bij enkele andere kortvleugelige soorten van *Metrioptera* en aanverwante genera komt de langvleugeligheid ook voor, maar is iets minder zeldzaam dan juist bij *brachyptera*. In ons land vindt men op enkele plaatsen de eveneens kortvleugelige *Roeseliana roeselii* Hagenbach (*Metrioptera roeselii* auct. ant.), waarvan de langvleugelige vorm bekend is als *forma diluta* Charpentier. Deze vorm is tot nu toe uit ons land niet bekend.

De langvleugeligheid van thans normaal kort-

vleugelige sprinkhanen is indertijd een punt van discussie geweest tussen Karnij (1912) en Puschnig (1914). Karnij meende in dit verschijnsel een bewijs te zien van de juistheid van de wet van L. Dollo, de bekende palaeontoloog uit Brussel. Deze wet, genaamd de wet der irreversibiliteit of het niet omkeerbaar zijn der evolutie, betekent dat bepaalde organen die zich in de loop der evolutie hebben gevormd, niet meer in hun oorspronkelijke toestand kunnen terugkeren. Dit geldt zowel voor reeds rudimentair geworden als voor meer gespecialiseerde organen.

Bevindt zich een soort in de periode van vleugelreductie, dan kan het zijn, dat de variatiebreedte, die iedere soort bezit, nog een teruggang naar de vroegere primaire toestand toelaat en spreekt men van atavisme, is echter de kortvleugeligheid bereikt en de variatie-mogelijkheid niet meer zo groot, dan kan alleen gesproken worden van een secundaire langvleugeligheid, waarbij de vleugel dan niet hetzelfde type vertoont als de voorvader had en in dit geval is het een bewijs van de juistheid van de wet van Dollo.

Om dit uit te maken moet de fossiele vorm echter bekend zijn, omdat zonder deze de punten van vergelijking ontbreken. Zolang deze derhalve niet bekend is, lijkt het mij beter dergelijke vormen voorlopig als atavismen te beschouwen nog juist liggende binnen de variatiebreedte der soort.

Een ander merkwaardig kenmerk, dat het onderzoek van de langvleugelige vormen geleerd heeft, is dat de vrouwelijke exemplaren meestal steriel zijn of in ieder geval een sterk verminderde vruchtbaarheid vertonen.

Het exemplaar uit Lunteren bleek dan ook bij het praepareren geen eieren te bevatten.

Rammé veronderstelt dat het optreden der langvleugeligheid bevorderd wordt of misschien ontstaat door oekologische factoren, waarbij de vochtige ondergrond, gepaard met sterke plantengroei en lage bodemtemperatuur, de hoofdrol spelen. Wanneer dit het geval zou zijn, dan zou mijns inziens dit verschijnsel veel meer moeten voorkomen; over het algemeen genomen is de langvleugeligheid ook bij de andere daarvoor in aanmerking komende soorten een vrij grote zeldzaamheid. Is er misschien verband tussen de slecht ontwikkelde genitaliën en de omgekeerd evenredig sterke ontwikkeling der vleugels?

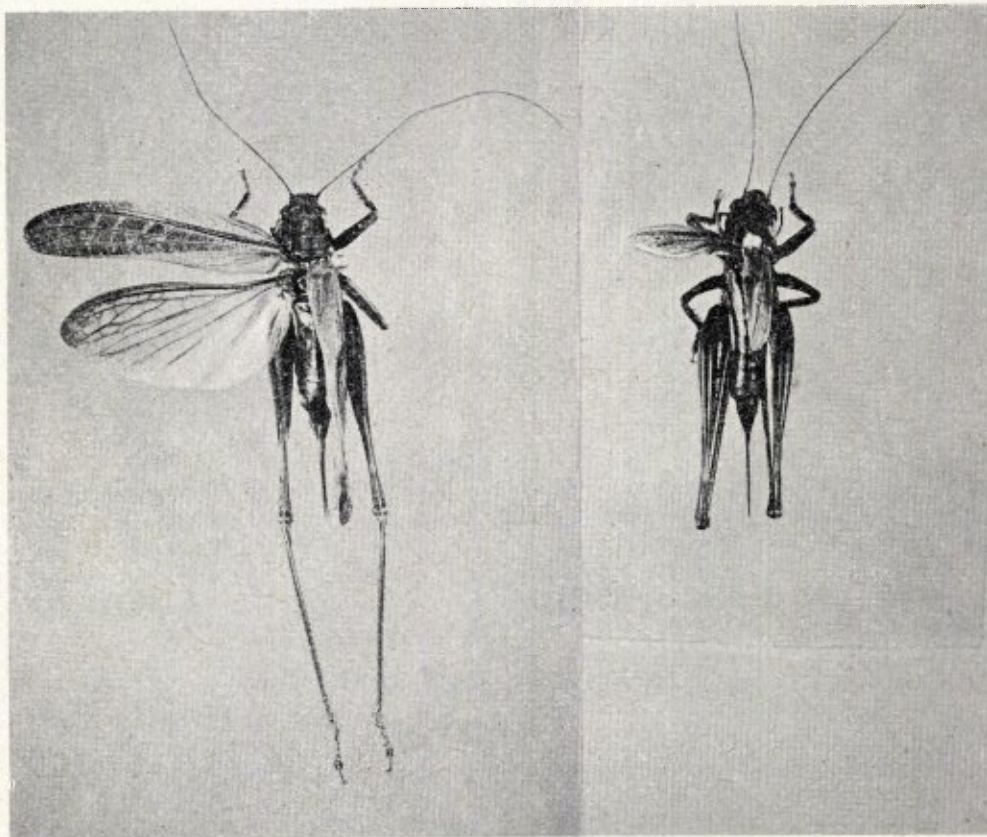

De steriliteit van deze vormen pleit in ieder geval voor de wet van Dollo, omdat de toestand van normaal langvleugelige individuen niet bereikt wordt.

Resumé: The author mentions the occurrence for the first time of *Metrioptera brachyptera forma marginata* Thunberg in the Netherlands.

LITERATUUR:

- G. J. Bey-Bienko: On some new and interesting Asiatic Orthoptera (russ.). Izvest. Zapadno-Sibirsk. Otd. R. Geogr. Ov., T. V., 1926.
- R. Ebner: Ueber Macropterie bei Metrioptera (Orthoptera). Eos, Tomo Extraordin., 1950.
- H. Karnij: Ueber die Reduktion der Flugorgane bei den Orthopteren. Ein Beitrag zu Dollo's Irreversibilitäts-gesetz. Zoolog. Jahrb. Abt. Zool. u. Phys. der Tiere. 1912.
- R. Puschnig: Bemerkungen zur Arbeit H. Karnij's: Ueber die Reduktion der Flugorgane bei den Orthopteren. Ibid., 1914.
- W. Rammé: Verlust oder Herabsetzung der Fruchtbarkeit bei macropteren Individuen sonst brachypterer Orthopterenarten. Biol. Zentralblatt, vol. 51, 1931.
- C. Stål: Recensio Orthopterorum, II. Stockholm, 1874.
- S. P. Tarbinsky: A contribution to our knowledge of the Orthopterous insects of USSR. (russ.). Bull. Leningr. Instit. f. Controlling Farm a. Forest Pests, 1932.
- C. P. Thunberg: Hemipterorum maxillosorum genera illustrata plurimisque novis spec. ... Mem. Acad. Imp. Sc. St. Petersburg. T. 5, 1815.
- Fr. Zeuner: Beiträge zur Systematik und Phylogenie der Gattung Platycleis Fieber und verwandte Decticinae. Mitt. Zoolog. Mus. Berlin, 15, 1929.
- Fr. Zeuner: The classification of the Decticinae hitherto included in Platycleis Fieb. or Metrioptera Wesm. Trans. Royal Ent. Soc. London. 91, 1941.

Metrioptera brachyptera forma marginata Thunb. ♀

Metrioptera brachyptera L. ♀

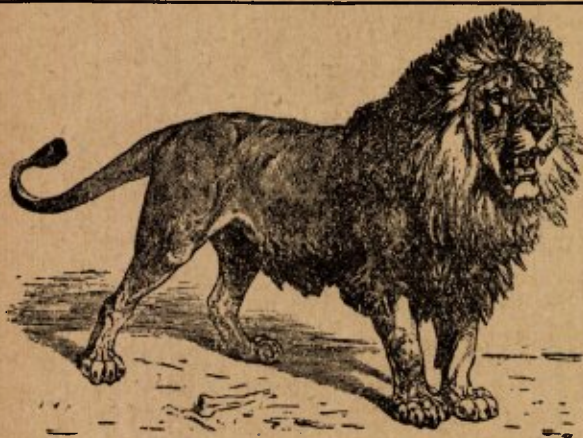
Stichting
HET
LIMBURGSCH
LANDSCHAP

Natuur en Landschap zijn steeds onafscheidelijk verbonden en beider belangen gaan altijd samen. Door bescherming van het landschap wordt ook de planten- en dierenwereld in bescherming genomen. Steunt daarom de Stichting „Het Limburgsche Landschap” in haar streven en geeft U op als contribuant aan het Secretariaat:

OBSERVANTENWEG 76 — TELEFOON 6121
MAAÏTRICHT

BRAND'S BIEREN

DE BESTE

Ministeriëel erkend
Zoölogisch
Preparateurs-bedrijf
en **Vellenbereiderij**

JAC. BOUTEN (v.h. Leo Bouten)
TELEF. 2303 VENLO GIRO 397465

VOOR MAASTRICHT
UW HOTEL

* BEAUMONT *

STATIONSTRAAT
TELEFOON K 4400-3385

GOFFIN-DRUK
KWALITEITS-WERK

WIJ DRUKKEN OOK DIT BLAD

C.V. DRUKKERIJ ^{V/H} CL. GOFFIN
NIEUWSTRAAT 9 - TEL. 2121 - MAASTRICHT

MAASTRICHT

DE HISTORISCHE STAD, RIJK AAN
MONUMENTEN, UITGANGSPUNT VOOR
TOERISTISCHE WANDELINGEN IN
HET LIMBURGSE HEUVELLAND EN
NAAR DE BEFAAMDE GROTTEN VAN
DE ST. PIETERSBERG.

VERWACHT U!

INLICHTINGEN:

INFORMATIEBUREAU V.V.V.
MAASTRICHTSE BRUGSTRAAT 7
TELEFOON K 4400. No. 2814.

Ontspanningsoord Fort St. Pietersberg

MAASTRICHT - TELEFOON 2837

OP DE NOORDPUNT VAN DE ST. PIETERSBERG
IN DE ONMIDDELLIJKE NABIJHEID VAN
MAASTRICHT GELEGEN.

RIANTE VERGEZICHTEN OVER DE STAD,
DE MAAS EN DE JEKERVALLEI.

EXPL. F.A. RUTTEN